

Προς μια φιλοσοφική θεμελίωση της φιλολογίας: Η περίπτωση του Ιωάννη Συκουτρή

X. M. Νιφτανίδου

Towards a philosophical foundation of Philology: the case of Ioannis Sykoutris: The article focuses on the work of Ioannis Sykoutris (1901–1937), a significant scholar of Modern Greek literary studies, and its dialogue with the field of philosophy. In this context, the study presents and discusses Sykoutris’ principal works conversant with philosophy and analyses the theoretical context of two of his texts, chiefly contiguous to Modern Greek literary studies, namely “Literary Studies” (“Γραμματολογία”, 1929) and “Philology and Life” (“Φιλολογία και ζωή”, 1931). Special emphasis has been placed on the relationship of Sykoutris’ work with Hermeneutics, a paradigm of great importance in European philosophy and literary theory.

Σε τι μπορεί να συνίσταται η ενσωμάτωση στη φιλολογική εργασία δεδομένων προερχόμενων από τον χώρο της φιλοσοφίας; Ποια μπορεί να είναι η στόχευση του διαλόγου της φιλολογικής ανάλυσης με τη φιλοσοφική σκέψη και πώς ο διάλογος αυτός θα μπορούσε να τροφοδοτήσει την επιστήμη της νεοελληνικής φιλολογίας;

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να πολιορκήσει ενδεικτικά τα ερωτήματα αυτά διαγράφοντας αδρομερώς τους όρους με τους οποίους προσεγγίζονται από τον Ιωάννη Συκουτρή (1901–1937), μορφή αναφοράς, όπως γνωρίζουμε, της ελληνικής φιλολογικής επιστήμης.

I. Γενική επισκόπηση του ζητήματος

Ο Ιωάννης Συκουτρή — μαθαίνουμε διαβάζοντας την “Εισαγωγή του Υπομνήματός [του] προς την Φιλοσοφικήν Σχολήν του Πανεπιστημίου Αθηνών”¹ —

¹ Ι. Συκουτρή, “Εισαγωγή του Υπομνήματος προς την Φιλοσοφικήν Σχολήν του Πανεπιστημίου Αθηνών” (1933), στο Συκουτρή, 1982:79–83.

Ιωάννης Συκουτρής

γεννήθηκε στη Σμύρνη το 1901· από το 1919 έως το 1922 έκανε σπουδές φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, του οποίου και αναγορεύτηκε διδάκτωρ στα 1925. Από το 1925 έως το 1928 παρακολούθησε μεταπτυχιακές σπουδές κλασικής φιλολογίας στη Γερμανία υπό την εποπτεία καθηγητών όπως ο B. G. Teubner, ο U. von Wilamowitz και ο W. Jaeger, ενώ παράλληλα συμμετείχε σε σεμινάρια φιλοσοφίας πλάι σε καθηγητές όπως ο Th. Litt, ο J. Volket και ο E. Spranger. Στα 1930 εξελέγη υφηγητής κλασικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, θέση την οποία και διατήρησε — συμπληρώνουμε βασιζόμενοι σε πρόσθετες έγκυρες πηγές² — έως το 1937, έτος του πρόωγου θανάτου του.

Διακεκριμένος συνεργάτης του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Συκουτρής μας έχει αφήσει μια πλειάδα μελετών αναφοράς για θέματα αρχαιοελληνικής, βυζαντινής,

---

² Συκουτρή, 1982, στο Συκουτρήs, 1982:13–16 και Körte, 1982, *αυτόθι*: 72–74.

νεοελληνικής και ευρωπαϊκής γραμματείας, για θέματα φιλοσοφίας, καθώς και για ζητήματα νεοελληνικής παιδείας και πολιτισμού.³

Συνεχίζοντας την εξέτασή μας της “Εισαγωγής του Υπομνήματος”, η οποία αποτελεί, λόγω του αναστοχαστικού της χαρακτήρα, ένα πολύτιμο βοήθημα για την προσέγγισή μας, διαβάζουμε τα εξής:

Μεταξύ των δημοσιευμάτων μου υπάρχουν και μερικά *φιλοσοφικού* κατά το πλείστον χαρακτήρος, φαινομενικώς άρα άσχετα προς το κύριον έργον του φιλολόγου. Βεβαίως εις εποχήν, κατά την οποίαν παρατηρείται εις όλας τας ειδικάς επιστήμας αναβάπτισμα φιλοσοφικόν, δεν έχω καμίαν αμφιβολίαν ότι το ενδιαφέρον μου αυτό διά προβλήματα γενικώτερα θα θεωρηθή υπό της σης Σχολής *σημαντικόν* πλεονέκτημα. Εξ άλλου τα θέματα περί τα οποία ησχολήθην (η σημασία της κλασσικής παιδείας διά την εποχήν μας, η θέσις της φιλολογίας εις την πνευματικήν ζωήν, αι μέθοδοι της φιλολογικής ερεύνης, η έννοια της πνευματικής ζωής, επιστήμη και ζωή, επιστήμη και Πανεπιστήμιον, ο επιστήμων και τα προβλήματα τα επίκαιρα, ο μαρξισμός κ.λπ.) δεν είναι ξένα προς το έργον του φιλολόγου και το έργον του πανεπιστημιακού δασκάλου· τον βοηθούν μάλιστα *συνειδητά* να ρυθμίση την δράσιν του και να εκτιμήση την αξίαν της. Εκείνο όμως που θέλω ιδιαιτέρως να εξάρω είναι ότι η απασχόλησίς μου με θέματα φιλοσοφικά (εσωτερική κυρίως της ψυχής μου ανάγκη) δεν σημαίνει ούτε παραμέλησιν ούτε περιφρόνησιν της *ειδικής* του φιλολόγου εργασίας. Ίσα-ίσα ο κατάλογος των δημοσιευμάτων μου θα δείξει, ότι ησχολήθην με πάσης φύσεως φιλολογικά θέματα: εκδόσεις κριτικής κειμένων, μεταφράσεις, διορθώσεις ή ερμηνείας χωρίων (...), ζητήματα γνησιότητας, ιστορικά προβλήματα, γραμματολογικάς ερέυνας, αισθητικάς αναλύσεις, ζητήματα κριτικής των πηγών, ζητήματα γλώσσης και ύφους, ζητήματα χρονολογικά κλπ. Το γεγονός δε ότι αι εργασίαι αυταί εκτείνονται μέχρι του 1933, αποδεικνύει, ότι εις την συνειδησί μου και εις τας μελέτας μου το φιλοσοφικόν έργον δεν γίνεται επί θυσία του φιλολογικού, αλλά γίνεται διά να του προσθήση ευρύτητα ορίζοντος και βάθος σκέψεως ή αισθήματος.⁴

Ό,τι θα άξιζε να υπογραμμισθεί από αυτές τις πυκνές παρατηρήσεις είναι το γεγονός ότι η ενασχόληση με τον χώρο της φιλοσοφίας προσδιορίζεται από τον Συκουτρή ως δραστηριότητα η οποία όχι μόνο δεν αντίκειται στη φιλολογική εργασία, αλλά τη συμπληρώνει και τη διευρύνει, εμπλουτίζοντάς την με “βάθος σκέψεως και αισθήματος”. Και τούτο διότι η φιλοσοφική παιδεία — σημειώνουμε παρακολουθώντας τον συλλογισμό του συγγραφέα — βοηθά τον φιλόλογο “συνειδητά να ρυθμίση την δράσιν του”, πράγμα που σημαίνει — ερμηνεύουμε όσο πιο πιστά μπορούμε — να θέσει την εργασία του σε στοχαστική και αναστοχαστική προοπτική.

Στο εντός της πρώτης παρενθέσεως τμήμα του αποσπάσματός μας ο Συκουτρής απαριθμεί τα κυριότερα φιλοσοφικής, εκτός των άλλων, υφής ζητήματα που

³ Για μια πλήρη, οργανωμένη κατά χρονολογική σειρά, καταγραφή των δημοσιευμάτων του Συκουτρή, βλ. “Κατάλογος δημοσιευμάτων”, *αυτόθι*: 635–652. Ενδιαφέρον θα παρουσίαζε η κατά γνωστικό τομέα βιβλιογραφική κατάταξη του συνόλου του συκουτρικού έργου.

⁴ *Αυτόθι*: 83· οι υπογραμμίσεις του συγγραφέα. Παρά το εύλωττο των παρατηρήσεων αυτών, ο διάλογος του συγγραφέα μας με τον χώρο της φιλοσοφίας δεν έχει τύχει έως σήμερα ειδικής πραγμάτευσης.

τον απασχόλησαν στο πλαίσιο των μελετών του. Τα ζητήματα αυτά είναι, κατά τη σειρά της αναφοράς τους, τα εξής: η σημασία της κλασικής παιδείας για τη σύγχρονη εποχή, η θέση της φιλολογίας στην πνευματική ζωή, οι μέθοδοι της φιλολογικής έρευνας, η έννοια της πνευματικής ζωής, οι διάφορες εκδοχές του διωνύμου “επιστήμη και ζωή” και, τέλος, ο μαρξισμός. Προκειμένου να σχηματίσουμε εναργέστερη εικόνα επί του θέματος, θα άξιζε να δούμε σε ποια ακριβώς έργα του ο συγγραφέας μας αναφέρεται στα κυριότερα από τα ζητήματα αυτά.

(α) Η σημασία της κλασικής παιδείας για τη σύγχρονη εποχή εξετάζεται σε δύο του κείμενα: κατά πρώτο λόγο, τα “Επιλεγόμενα εις το έργον του Th. Zielinski *Ημείς και οι αρχαίοι*”, γραπτό του 1928, που συνοδεύει τη μετάφραση του εν λόγω βιβλίου του Πολωνού κλασικού φιλολόγου Thadeusz Zielinski (1859–1944), έργου των ετών 1903–1905, που άπτεται της πρόσληψης της Αρχαιότητας από τον ευρωπαϊκό πολιτισμό· και, κατά δεύτερο λόγο, στη μελέτη του “Η ελληνική Αρχαιότης και η μεταπολεμική πνευματική ζωή”, κείμενο του 1936, πρωτο-δημοσιευμένο στο περιοδικό *Νέα Εστία*.⁵

Το ερώτημα που κατά κύριο λόγο απασχολεί τον συγγραφέα μας στα δύο αυτά κείμενα είναι το εξής: με ποιον τρόπο η νεοελληνική παιδεία θα μπορούσε να αφομοιώσει το περιεχόμενο της αρχαιοελληνικής γραμματείας και να εμπλουτιστεί από αυτό;

Στο πλαίσιο της πολιορκίας του του ερωτήματος αυτού στο πρώτο από τα δύο κείμενα, το οποίο και μας ενδιαφέρει, όπως καταλαβαίνουμε, ειδικότερα, ο Συκουτρής — φανερά επηρεασμένος τόσο από τη φιλοσοφία του Wilhelm Dilthey όσο και από την αντιθετικιστική λογοτεχνική θεωρία της εποχής του⁶ — θα κάνει λόγο για το ζητούμενο της απομάκρυνσης της ελληνικής κλασικής φιλολογίας από την τάση του αποκλειστικά γλωσσικού και πληροφοριακού υπομνηματισμού του λογοτεχνικού έργου και για το όμορο αυτού ζητούμενο του *αισθητικού και πολιτισμικού προσανατολισμού* της φιλολογικής γνώσης: ότι θα έπρεπε να ενδιαφέρει τον φιλόλογο είναι, διαβάζουμε, η εστίαση στη λογοτεχνική υφή του υπό μελέτη κειμένου, η οποία θα μπορούσε, με τους κατάλληλους όρους, να αποτελέσει μέσο

⁵ I. Συκουτρή, “Επιλεγόμενα εις το έργον του Th. Zielinski *Ημείς και οι αρχαίοι*” (Α. Δημητράκου, Αθήναι 1928) και “Η ελληνική Αρχαιότης και η μεταπολεμική πνευματική ζωή” (*Νέα Εστία*, αρ. 20, 1936:984–993), *αυτόθι*: 93–119 και 516–530, αντίστοιχα.

⁶ Η επίδραση του Dilthey διαφαίνεται, κατά κύριο λόγο, στην *πολιτισμική στόχευση* της προβληματικής των “Επιλεγομένων”. Θυμίζουμε ότι η νιτλταϊκή Ερμηνευτική συνιστά, εκτός πολλών άλλων, μια θεωρία του πολιτισμού, με κύριες επιμέρους ορίζουσες το ζητούμενο της εστίασης της φιλοσοφικής ανάλυσης στη σύγχρονη πολιτισμική ζωή, τον ανθρωποκεντρικό και βιο-κεντρικό προσδιορισμό του ιστορικο-πολιτισμικού γίνεσθαι, καθώς και τη σύλληψη του τελευταίου ως οργανικού συνόλου. Αναφορικά με τις εν λόγω διαστάσεις της νιτλταϊκής σκέψης απομονώνουμε εντελώς ενδεικτικά τις μελέτες: W. Dilthey, *The Formation of the Historical World in the Human Sciences* (1910 – Dilthey, 2002) και “Present-day Culture and Philosophy” (1898 – in Dilthey, 1976: 109–121). Εξάλλου, για μιαν εκτενή αναφορά στη στενά συναρτημένη με την παράδοση του ρομαντισμού και της Ερμηνευτικής αντι-θετικιστική λογοτεχνική θεωρία των πρώτων δεκαετιών του αιώνα, βλ. I. Συκουτρή, “Γραμματολογία”, στο Συκουτρή, 1982, ό.π. παρ.: 161–171, καθώς και Χ. Μ. Νιφτανίδου, 2005:206–209.

προσοικείωσης της ουσίας του αρχαιοελληνικού πολιτισμού, καθώς και βάση στοχασμού πάνω στη σύγχρονη πνευματική ζωή.

(β) Εξάλλου, η θέση της φιλολογίας στην πνευματική ζωή εξετάζεται στο γνωστό του έργο “Φιλολογία και ζωή”, κείμενο του 1931, επανεπεξεργασμένη μορφή του εναρκτηρίου του μαθήματος στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών⁷ ενώ (γ) οι μέθοδοι της φιλολογικής έρευνας μελετώνται στο επίσης γνωστό του άρθρο “Γραμματολογία”, έργο του 1929, δημοσιευμένο, παράλληλα με την όμορης θεματικής μελέτη “Γραμματεία”, στη *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*.⁸ Τόσο το άρθρο “Γραμματολογία” όσο και η μελέτη “Φιλολογία και ζωή” παρουσιάζουν, όπως θα δούμε στη συνέχεια της ανάλυσής μας, ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ιστορία και τη θεωρία της νεοελληνικής φιλολογίας, αποτελώντας για τον λόγο αυτό, σημείο αναφοράς της προβληματικής μας.

(δ) Το διώνυμο “επιστήμη και ζωή” προσεγγίζεται στην “Εισαγωγή εις την μελέτην του Max Weber *Η επιστήμη ως επάγγελμα*”, κείμενο του 1932, στο οποίο εξετάζονται οι θεματικές ορίζουσες και το επιστημολογικό υπόστρωμα της βεμπεριανής κοινωνιολογίας. Στο πλαίσιο αυτό, αναλύονται έννοιες αναφοράς του έργου του Γερμανού κοινωνιολόγου, όπως η θεωρία των ιδεωδών τύπων, και γίνεται εκτενής επισκόπηση του προ και μετά του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου τοπίου στον χώρο των ανθρωπιστικών επιστημών στη Γερμανία.⁹

(ε) Τέλος, η έννοια της πνευματικής ζωής επανέρχεται σε πολλά σημεία του έργου του, εξετάζεται όμως συστηματικότερα σε τρία από τα ήδη αναφερθέντα κείμενά του, τα “Επιλεγόμενα”, το “Φιλολογία και ζωή” και το “Η ελληνική Αρχαιότης και η μεταπολεμική πνευματική ζωή”.

Στην κατηγορία των φιλοσοφικού ενδιαφέροντος έργων του Συκουτρή θα άξιζε να προσθέσουμε και δύο κείμενα που δημοσιεύονται μετά το 1933: (στ) την εκτενή του εισαγωγή στην έκδοση του *Συμποσίου* του Πλάτωνα, έργο του 1934, πολυσχιδή ερμηνευτική ανάλυση των εννοιακών οριζουσών και της ποιητικής του πλατωνικού διαλόγου καθώς και (η) τη συνθετική μελέτη που συνοδεύει την έκδοση της πραγματείας του Αριστοτέλη *Περί Ποιητικής*, έργο του 1937, εμβριθή εξέταση της θεωρίας της λογοτεχνίας του Σταγίριτη φιλοσόφου.¹⁰ Οι δύο αυτές

⁷ Ι. Συκουτρή, “Φιλολογία και ζωή” (*Αρχείον Φιλοσοφίας και Θεωρίας των Επιστημών*, αρ. 2, 1930–1931:399–444), *αυτόθι*: 210–239.

⁸ Ι. Συκουτρή, “Γραμματεία”/“Γραμματολογία” (*Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*), *αυτόθι*: 120–127 και 128–171.

⁹ Ι. Συκουτρή, “Εισαγωγή εις την μελέτην του Max Weber *Η επιστήμη ως επάγγελμα*” (*Αρχείον Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών* 12, 1932:381–431 και 13, 1933:14–47) πρώτη έκδοση του πρωτοτύπου 1920), *αυτόθι*: 275–318. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο προτεινόμενος από τον ίδιο τον συγγραφέα παραλληλισμός της προβληματικής του με αυτήν του Weber: “Ως συμπλήρωμα αμοιβαίον του παρόντος βιβλίου (...) θεωρώ το βιβλίο μου *Φιλολογία και ζωή*, όπου εξετάζεται εν σχέσει προς μίαν ειδικήν, συγκεκριμένην επιστήμην, την φιλολογίαν, το πρόβλημα που τίθεται εις το παρόν εις όλην την γενικότητά του” (σ. 276).

¹⁰ Συκουτρή 1988:7*–255* και Συκουτρή 1991:15*–148*. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ενδελεχής ανάλυση της ποιητικής του έργου που μας προτείνεται στα κεφάλαια “Η χρονολογία του

μελέτες, εκτός από μνημειώδη έργα κλασικής φιλολογίας, αποτελούν και δύο σημαντικότερα θεωρητικού περιεχομένου πονήματα, στο μέτρο που συνιστούν καρπούς της συστηματικής θήτευσης του ανθρώπου τόσο στον χώρο της αρχαιοελληνικής φιλοσοφίας όσο και σε παραδείγματα όπως ο ιδεαλισμός, ο ρομαντισμός και η Ερμηνευτική.

Σε ό,τι ακολουθεί θα επικεντρωθούμε στα δύο εγγύτερα στη νεοελληνική φιλολογία φιλοσοφικών, εκτός των άλλων, αναφορών έργα του Ιωάννη Συκουτρή, τα άρθρα “Γραμματολογία” και “Φιλολογία και ζωή”. Μεθοδολογικού, κατά βάση, περιεχομένου το πρώτο, επιστημολογικού, κατ’ ουσίαν, περιεχομένου το δεύτερο, συνθέτουν ένα ελκυστικό για την προβληματική μας παράδειγμα.

II. Φιλοσοφία και γραμματολογία

Στο άρθρο “Γραμματολογία” προτείνεται, όπως θυμόμαστε, μια ιδιαίτερα επεξεργασμένη προβληματική περί του αντικειμένου και της μεθόδου της φιλολογικής επιστήμης. Στο πλαίσιο της προβληματικής αυτής, η οποία ενέχει, όπως καταλαβαίνουμε, στοιχεία επιστημολογίας, κατά πρώτο λόγο, ορίζεται συστηματικά η επιστήμη της γραμματολογίας και εξετάζονται οι κύριες μεθοδολογικές συνιστώσες, κατά δεύτερο λόγο, μελετάται η σχέση της με όμορα επιστημονικά πεδία και παρουσιάζεται μια εκτενής ιστορική της επισκόπηση και, κατά τρίτο λόγο, εξετάζονται οι εξελίξεις στον χώρο της γερμανικής φιλολογίας και θεωρίας της λογοτεχνίας κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες του αιώνα.¹¹ Ό,τι υπογραμμίζεται στο τελευταίο αυτό πλαίσιο είναι ο βαθιά αντιθετικιστικός χαρακτήρας των εν λόγω τάσεων, οι οποίες προβάλλουν το αίτημα μιας απαλλαγμένης από τα πρότυπα του ιστορισμού και του θετικισμού ενδο-αισθητικής ερμηνείας του λογοτεχνικού έργου.

Ένα στοιχείο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για την προβληματική μας είναι το εξής: η παρουσίαση των εν λόγω νέων τότε θεωρητικών παραδειγμάτων, από την οποία μαθαίνουμε πολλά για τις εξελίξεις στον χώρο της γερμανικής και, γενικότερα, της ευρωπαϊκής θεωρίας της λογοτεχνίας των αρχών του αιώνα,¹² πλαισιώνεται από μίαν εμπεριστατωμένη αναφορά στις όμορες αυτών, τις αντιθετικιστικού

Συμποσίου του Αγάθωνος”, “Πρόλογος (172–173)” και “Εισαγωγή (174–178a)” της εισαγωγής στο *Συμπόσιο*: 21*–28*, 66*–71* και 71*–79*, αντίστοιχα.

¹¹ Ο ορισμός της γραμματολογίας δίνεται στο εισαγωγικό κεφάλαιο του άρθρου (“Ορισμός”, σσ. 128–130), οι μεθοδολογικές της ορίζουσες και η σχέση της με συγγενείς της επιστήμες εξετάζονται στα κεφάλαια “Έργον και μέθοδος” (σσ. 130–135) και “Σχέσις προς άλλας επιστήμας” (σσ. 135–140), ενώ η αναγωγή στην ιστορία της και η παρουσίαση των εξελίξεων στον χώρο της γερμανικής φιλολογίας κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα γίνονται στα κεφάλαια “Ιστορική επισκόπησης” (σσ. 140–161) και “Αι σύγχρονοι εξελίξεις” (σσ. 161–171).

¹² Οι μεθοδολογικές τάσεις που παρουσιάζονται και σχολιάζονται είναι οι εξής: η βιογραφική (με κύριους εκπροσώπους τους Fr. Gundolf και E. Bertram), η φυλογραφική (η οποία εκπροσωπείται από τους H. Taine, A. Sauer και J. Nadler), η κοινωνιστική (η οποία βασίζεται στην κοινωνιολογία των E. Durkheim και M. Weber), η ειδωγραφική θεωρία (δηλαδή η θεωρία των λογοτεχνικών ειδών —

και αντιλογοκρατικού χαρακτήρα, ζυμώσεις στα πεδία της φιλοσοφίας και των τεχνών: η επιστημολογία των νεοκαντιανών φιλοσόφων W. Windelband και H. Rickert, η ιδιότυπη ιστορικο-πολιτισμική σύνθεση του O. Spengler, η ψυχολογία των μορφών (Gestaltpsychologie), η νιτσεική κριτική του ιστορισμού, η συναρτημένη με την έννοια της ενοράσεως φιλοσοφία των H. Bergson και G. Simmel, η φαινομενολογία των E. Husserl και Max Scheler, αλλά και καλλιτεχνικά ρεύματα, όπως ο συμβολισμός, ο νεορομαντισμός, ο εξπρεσιονισμός είναι ορισμένοι από τους πολυάριθμους — και εύλογα αναγώγιμους στο υπό συζήτηση παράδειγμα — θεματικούς πυρήνες τηςπραγματέυσης.¹³

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, στο ίδιο αυτό πλαίσιο, η εκτενής αναφορά του Συκουτρή στη θεωρία της λογοτεχνίας του Wilhelm Dilthey, κυριότατου εκπροσώπου της Ερμηνευτικής και προεξάρχοντος της αντιθετικιστικής επιστημολογίας της εποχής. Με άξονα τη μελέτη *Erlebnis und Dichtung*,¹⁴ έργο αναφοράς του Γερμανού φιλοσόφου συναρτημένο με το θεωρητικό παράδειγμα της φιλοσοφίας της ζωής,¹⁵ σχολιάζεται αναλυτικά η πλέον θεμελιώδης αρχή της νιτσεικής αισθητικής, η βιο-κεντρική, όπως θα την ονομάζαμε, σύλληψη της λογοτεχνίας, η οποία συνίσταται στον προσδιορισμό της τελευταίας ως κριτικής ερμηνείας της ζωής, ως διά καλλιτεχνικών μέσων απόδοσης του ουσιαστικού νοήματος της ανθρώπινης εμπειρίας.

III. Προς μια “θεωρητική και φιλοσοφική της φιλολογικής πράξεως επισκόπησην”¹⁶

Η αναφορά όμως αυτή δεν αποτελεί τη μοναδική ένδειξη της θήτευσης του Συκουτρή στο έργο του σπουδαίου Γερμανού φιλόσοφου και, γενικότερα, στον χώρο της Ερμηνευτικής. Αυτή η τελευταία διακρίνεται και σε ένα από τα ήδη αναφερθέντα κείμενά του, το “Φιλολογία και ζωή”, έργο, επαναλαμβανόμε, του 1931.

αναφέρονται, στο πλαίσιο αυτό, οι Αριστοτέλης, F. Brunetière και K. Viëtor), η φρασεογραφική ή μορφογραφική (με κύριους εκπροσώπους τους O. Walzel και F. Strich), η νοογραφική (η οποία συναρτάται με τη φιλοσοφία του W. Dilthey), η προβληματογραφική (η οποία εκπροσωπείται από τον R. Unger) και, τέλος, η ψυχαναλυτική (αυτόθι: σσ. 161–171).

¹³ Διαφωτιστικά σχετικά με τα υπό συζήτηση παραδείγματα είναι τα οικεία λήμματα της *Encyclopédie Philosophique Universelle* (“Windelband Wilhelm”, “Rickert Heinrich”, “Spengler Oswald”, “Bergson Henri”, “Simmel Georg”, “Husserl Edmund”, “Scheler Max”, in Jacob, 1992:2935–2937, 2783–2785, 2861–2864, 2248–2252, 2839–2842, 2498–2509, 2813–2818, αντίστοιχα). Όσον αφορά στον όρο Gestaltpsychologie, βλ. το λήμμα “Forme (psychologie de la)”, in Jacob, 1990:1030–1031. Η ιστορικο-πολιτισμική πρόταση του Spengler διατυπώνεται στη γνωστή του μελέτη *Η Παρακμή της Δύσης: Περιγράμματα μιας μορφολογίας της παγκόσμιας ιστορίας* (‘1918–1922’ Spengler, 2003), ενώ η κριτική του ιστορισμού εκτίθεται από τον Νίτσε στον περίφημο δεύτερο *Παράκαιρο στοχασμό* (‘1874’ Νίτσε, 1993).

¹⁴ Ι. Συκουτρή, “Γραμματολογία”, ό.π. παρ.: 123–124 W. Dilthey, 1986.

¹⁵ Αναφορικά με το παράδειγμα της φιλοσοφίας της ζωής, τόσο στη νιτσεική όσο και σε άλλες εκδοχές του, απομονώνουμε εντελώς ενδεικτικά: Gaiger, 1998:487–489 και Makkreel, 1998:77–83.

¹⁶ Ι. Συκουτρή, “Φιλολογία και ζωή”, ό.π. παρ.: 221.

Κείμενο επιστημολογικού, όπως ήδη υπογραμμίσαμε, περιεχομένου, η πολυσέλιδη αυτή μελέτη συνιστά, όπως γνωρίζουμε, μια συστηματική θεώρηση της επιστήμης της φιλολογίας, στο μέτρο που εξετάζει ενδελεχώς σημαίνουσες θεωρητικές και μεθοδολογικές της ορίζουσες.¹⁷

Η ντιλταϊκή επίδραση, που μας ενδιαφέρει ειδικότερα, ενδεικνύεται από τον ίδιο τον τίτλο της μελέτης, το διώνυμο “φιλολογία και ζωή” και διατρέχει την προβληματική της, καθώς ό,τι εξετάζεται σε αυτήν είναι η προοπτική της οργανικής σύνδεσης της φιλολογίας με τη σφαίρα της πνευματικής ζωής. Υπογραμμίζουμε ότι το αίτημα του προσανατολισμού των ανθρωπιστικών επιστημών προς το παράδειγμα *ζωή*, το οποίο προσδιορίζεται ως το ευρύτερο πνευματικό, πολιτισμικό και ανθρωπολογικό πλέγμα, αποτελεί, παράλληλα με την προαναφερθείσα βιο-κεντρική σύλληψη της τέχνης, πυρήνα αναφοράς της ντιλταϊκής επιστημολογίας.¹⁸

Θα άξιζε ίσως να δούμε από πιο κοντά δύο από τα χαρακτηριστικότερα σημεία της σύνδεσης της συκουτρικής ανάπτυξης με τη ντιλταϊκή προβληματική και, ευρύτερα, με την παράδοση της Ερμηνευτικής.

(α) Το πρώτο από τα σημεία αυτά είναι ο ίδιος ο προσδιορισμός της επιστήμης της φιλολογίας. Κομβικό, όπως καταλαβαίνουμε, τμήμα της ανάπτυξης, ο προσδιορισμός αυτός εκτίθεται αναλυτικά στο πρώτο μέρος της μελέτης και κωδικοποιείται στην εισαγωγική παράγραφο του δεύτερου με τους εξής όρους:

Η πνευματική ζωή αναχωρεί πάντοτε, διά να καταλήξει εις νέαν δημιουργίαν αξιών, από την αυτοεπίγνωση του ανθρωπίνου πνεύματος και των αξιών του· ταύτα όμως δεν είναι προσιτά εις ημάς καθ’ εαυτά, αλλά υπό την επένδυση συγκεκριμένων, αντικειμενικών, *ιστορικών* εκδηλώσεων των ως υλικά πράγματα και ενέργειαι, που εγκλείουν ωρισμένον νόημα. Διά να γνωρίσωμεν το νόημα τούτο και να ζήσωμεν και πάλιν τα υλικά ταύτα πράγματα ως ζωής εκδηλώσεις και ζωντανή παραγωγήν αξιών, χρειαζόμεθα *ερμηνείαν* των εκδηλώσεων τούτων (...). Τα δημιουργήματα εκείνα του ανθρωπίνου πνεύματος, όσα εξωτερικεύθησαν διά της γλώσσης, ιδιαιτέρως δε τα λογοτεχνικά, *ερμηνεύει* η φιλολογία.¹⁹

Στο απόσπασμα αυτό αξιοποιούνται, όπως βλέπουμε, θαυμαστά ορισμένες από τις κύριες ορίζουσες της ντιλταϊκής Ερμηνευτικής, όπως (α/i) η όμορη των κατηγοριών της ζωής και του πολιτισμού, έννοια του *ανθρώπινου πνεύματος* (Geist/spirit/esprit)· (α/ii) αυτή των *αντικειμενικών εκδηλώσεων του πνεύματος* (Objectivatenen

¹⁷ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, στο πλαίσιο αυτό, ο προσδιορισμός των τριών σταδίων της φιλολογικής ερμηνείας: “(...) το *επιστημονικόν*, όπου ο φιλόλογος ως αντικειμενικός και ψυχραιμπος ερευνητής διαπιστώνει και κατατάσσει γεγονότα ιστορικά ή γλωσσικά, το *καλλιτεχνικόν*, κατά το οποίον θα προσφέρει συνθετικήν του όλου ανάπλασιν και θα ζητήσει να ζωντανεύση το έργον και τον δημιουργόν του με το συναίσθημα μάλλον και την φαντασίαν την δημιουργικήν, και το *ανθρωπιστικόν*, κατά το οποίον θα ζητήσει διά του παρόντος τας πνευματικάς ανάγκας και διά της προσωπικότητος την μόρφωσιν να χρησιμοποιήση τας πνευματικάς αξίας του παρελθόντος” (αυτόθι: 210–211· οι υπογραμμίσεις του συγγραφέα).

¹⁸ Επιστημολογική θέση που αναπτύσσεται, εκτός των άλλων, στο έργο του Dilthey, *Introduction to the Human Sciences* (1883–Dilthey, 1989).

¹⁹ Ι. Συκουτρή, “Φιλολογία και ζωή”, ό.π. παρ.: 220 (οι υπογραμμίσεις του συγγραφέα).

des Geistes/objective spirit/esprit objectif), η οποία παραπέμπει στις πολυποίκιλες μορφικές και υλικές εκφράσεις του τελευταίου (καλύπτοντας ένα ευρύτατο φάσμα πολιτισμικών στοιχείων — από τα τεχνικά εργαλεία έως τα έργα τέχνης)²⁰ καθώς και (α/iii) ο προσδιορισμός της φιλολογίας ως ερμηνείας των γλωσσικών και, ιδίως, των λογοτεχνικών δημιουργημάτων, τα οποία συναρτώνται με την κατηγορία του πνεύματος, αποτελώντας τις ύψιστες εκφάνσεις του — πρόταση που αποτελεί, όπως γνωρίζουμε, κεντρικό άξονα της κεφαλαιώδους για την ιστορία και τη θεωρία της Ερμηνευτικής σημασίας μελέτης του Dilthey “The Development of Hermeneutics” (1900).²¹

(β) Ένα δεύτερο, εξάλλου, σημείο που μαρτυρεί τη θήτευση του Συκουτρή στο ίδιο αυτό κείμενο και, κατ’ επέκταση, τη στενή σύνδεση της προβληματικής του με τη ντιλταϊκή και τη σλαϊεραχειριανή Ερμηνευτική, είναι η ρητή του αναφορά στην έννοια του ερμηνευτικού κύκλου. Η αναφορά αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο της εξέτασης από τον συγγραφέα μας των σταδίων της φιλολογικής ερμηνείας στο δεύτερο μέρος του “Φιλολογία και ζωή” και έχει ως εξής:

Και ακριβώς ως όλον ενιαίον με κεντρικήν ιδέαν, ωρισμένην αφετηριάν και συγκεκριμένον τέλος πρέπει να κατανοηθή κάθε άξιον λόγου γραμματειακόν προϊόν και ως όλον πάλιν πρέπει να τοποθετηθή εντός καθολικωτέρας ενότητας, εντός του πλαισίου μιας εποχής, ενός λογοτεχνικού είδους, της συνολικής παραγωγής ενός ανδρός ή ενός έθνους. Χρειάζεται δηλαδή να συμπληρωθή η αναλυτική εξέτασις του έργου διά της συνθετικής συλλήψεως του όλου, η οποία πάλιν θα βοηθήση εις πληρεστέραν και βαθυτέραν κατανόησιν των μερών, μέχρι και του ελαχίστου στοιχείου.²²

Στο χωρίο αυτό απηχούνται, όπως βλέπουμε, αξονικές ορίζουσες της έννοιας του ερμηνευτικού κύκλου, όπως η σύλληψη του λογοτεχνικού έργου ως συνόλου και ο συνακόλουθος προσδιορισμός της ερμηνείας του ως διαδικασίας ολιστικής, αμφιταλαντευόμενης ανάμεσα στο μέρος (τα επιμέρους στοιχεία) και το όλον (το ευρύτερο ιστορικο-γραμματολογικό πλαίσιο) του κειμενικού χώρου — σλαϊεραχειριανή στη βάση της σύλληψη²³ που αναλύεται ενδελεχώς από τον Dilthey στο τέταρτο μέρος της εν λόγω μελέτης του.²⁴

* * *

Ο Κωνσταντίνος Τσάτσος, Καθηγητής Φιλοσοφίας του Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, στην αφιερωμένη στον Ιωάννη Συκουτρή μελέτη του “Ο πνευματικός άνθρωπος” σημειώνει: “Μένοντας εξαίρετος στην ειδικότητά του, φρόντιζε πάντα,

²⁰ Έννοιες που αναλύονται, εκτός των άλλων, στην ήδη αναφερθείσα μελέτη του Dilthey, *The Formation of the Historical World in the Human Sciences*, ό.π. παρ.

²¹ W. Dilthey, “The Development of Hermeneutics” (1900), in Dilthey, 1976:247–263.

²² Ι. Συκουτρή, “Φιλολογία και ζωή”, ό.π. παρ.: 228.

²³ Με κύρια πηγή τη μνημειώδη *Ερμηνευτική* (Schleiermacher, E.D.E., *Herméneutique*, traduit de l’allemand par Ch. Berner, Les Éditions du Cerf, Paris 1987).

²⁴ Dilthey, 1976:256–260.

αντί να περιορίζεται σ' αυτήν, να ανάγη φιλοσοφικά τα κατ' ιδίαν της θέματα στις γενικότερες αρχές του πνεύματος".²⁵

Η φιλοσοφία φαίνεται λοιπόν να εισάγει στο έργο του Συκουτρή μια διάσταση που, συνεχίζοντας τη σκέψη του Τσάτσου, θα χαρακτηρίζαμε *αναγωγική, συνδυαστική και διεπιστημονική*. Αναγωγική, διότι μέσω αυτής τα επιμέρους δεδομένα της φιλολογικής εργασίας ανάγονται σε ένα ευρύτερο, στοχαστικής διάθεσης και ερμηνευτικής λειτουργίας, πλέγμα αναφοράς: συνδυαστική και διεπιστημονική, διότι βάσει αυτής ενοφθαλμίζονται στον κορμό της φιλολογικής ανάλυσης στοιχεία άλλων επιστημονικών παραδειγμάτων.

Η διάσταση αυτή, καρπός, όπως είδαμε, του εποικοδομητικού διαλόγου του συγγραφέα μας με την ευρωπαϊκή σκέψη του καιρού του, είτε να τροφοδοτήσει την προβληματική μας τόσο πάνω στην ιστορία όσο και πάνω στα ζητούμενα και τις προοπτικές της επιστήμης μας.

Βιβλιογραφία

Dilthey, 1976

W. Dilthey, "Present-day Culture and Philosophy" (1898), in *Selected Writings*, edited, translated and introduced by H. P. Rickman, Cambridge University Press, Cambridge: 109–121.

Idem., "The Development of Hermeneutics" (1900), *ibid.*: 247–263.

Γαλλ. μτφρ. "Naissance de l'Herméneutique", in *Écrits d'Esthétique*, in *Œuvres 7*, traduit par D. Cohn et E. Lafon, présenté par S. Mesure, Paris, Les Éditions du Cerf, 1995:289–307.

Dilthey, 1986

Wilhelm Dilthey, *Poetry and Experience*, in *Selected Works V*, edited, with an Introduction, by R. A. Makkreel and F. Rodi, Princeton University Press, Princeton. (Τόμος που περιλαμβάνει τα εξής δύο από τα τέσσερα δοκίμια του βιβλίου *Das Erlebnis und die Dichtung* (1906): "Goethe and the Poetic Imagination" και "Friedrich Hölderlin").

Γαλλ. μτφρ. in *Écrits d'Esthétique* (τόμος που περιλαμβάνει το δοκίμιο "Goethe et l'Imagination poétique").

Dilthey, 1989

Wilhelm Dilthey, *Introduction to the Human Sciences* (1883), in *Selected Works I*,

---

²⁵ Τσάτσος, στο Συκουτρή, 1982:38.

edited, with an introduction, by R. A. Makkreel and F. Rodi, Princeton University Press, Princeton.

Γαλλ. μτφρ. *Introduction aux sciences de l'esprit*, in *Œuvres 1*, traduit et présenté par S. Mesure, Paris, Les Éditions du Cerf, 1992.

Dilthey, 2002

Wilhelm Dilthey, *The Formation of the Historical World in the Human Sciences* (1910), in *Selected Works*, III, edited, with an introduction, by R. A. Makkreel and F. Rodi, Princeton University Press, Princeton and Oxford.

Γαλλ. μτφρ. *L'Édification du monde historique dans les sciences de l'esprit*, in *Œuvres 3*, traduit et présenté par S. Mesure, Paris, Les Éditions du Cerf, 1988.

Gaiger, 1998

J. Gaiger, "Lebensphilosophie", in E. Graig (dir.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, vol. V, London–New York–Routledge: 487–489.

Jacob, 1990

André Jacob, (dir.), "Forme (psychologie de)", in *Encyclopédie Philosophique Universelle*, II. *Les Notions Philosophiques*, Presses Universitaires de France, Paris:1030–1031.

Jacob, 1992

André Jacob (dir.), "Bergson Henri", "Husserl Edmund", "Rickert Heinrich", "Scheler Max", "Simmel Georg", "Spengler Oswald", "Windelband Wilhelm", in *Encyclopédie Philosophique Universelle*, III. *Les Œuvres Philosophiques*, Presses Universitaires de France, Paris: 2248–2252, 2498–2509, 2783–2785, 2813–2818, 2839–2842, 2861–2864, 2935–2937.

Körte, 1982

A. Körte, "Ιωάννης Συκουτρός", στο Συκουτρή Ιωάννου, *Μελέται και Άρθρα*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας – Ίδρυμα Σχολής Μωραΐτη, Αθήνα (1956):72–74.

Makkreel, 1998

R. A. Makkreel, "Dilthey, Wilhelm", in E. Graig (dir.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, vol. III, London–New York–Routledge: 77–83.

Νίτσε, 1993

Φρίντριχ Νίτσε, *Ιστορία και ζωή* (1874: Δεύτερος παράκαιρος στοχασμός), εισαγωγή–μτφρ.–σημειώσεις Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, "Γνώση", Αθήνα.

Νιφτανίδου, 2005

X. Μ. Νιφτανίδου, "Ο Ιωάννης Συκουτρός ως θεωρητικός της λογοτεχνίας", περ. *Σύγκριση*, αρ. 16, Αθήνα: 201–214.

Schleiermacher, 1987

E. D. E. Schleiermacher, *Herméneutique*, traduit de l'allemand par Ch. Berner, Les Éditions du Cerf, Paris.

Spengler, 2003

O. Spengler, *Η Παρακμή της Δύσης. Περιγράμματα μιας μορφολογίας της παγκόσμιας ιστορίας* (1918–1922), μτφρ.–σημειώσεις Λευτέρης Αναγνώστου, Τυπωθήτω–Δαρδανός, Αθήνα.

Συκουτρή, 1982

Χαρά Συκουτρή, "Ιωάννης Συκουτρός (1901–1937)", στο Ιωάννου Συκουτρή, *Μελέται και Άρθρα*, ό.π. παρ.: 13–16.

Συκουτρός, 1982

Συκουτρή, Ιωάννου, *Μελέται και Άρθρα*, ό.π. παρ.

“Γραμματεία” (1929), *αυτόθι*: 120–127.

“Γραμματολογία” (1929), *αυτόθι*: 128–171.

“Εισαγωγή εις την μελέτην του Max Weber *Η επιστήμη ως επάγγελμα*” (1932), *αυτόθι*: 275–318.

“Εισαγωγή του Υπομνήματος προς την Φιλοσοφική Σχολήν του Πανεπιστημίου Αθηνών” (1933), *αυτόθι*: 79–83.

“Επιλεγόμενα εις το έργον του Th. Zielinski *Ημείς και οι αρχαίοι*” (1928), *αυτόθι*: 93–119.

“Η ελληνική Αρχαιότης και η μεταπολεμική πνευματική ζωή” (1936), *αυτόθι*: 516–530.

“Κατάλογος δημοσιευμάτων”, *αυτόθι*: 635–652.

“Φιλολογία και ζωή” (1931), *αυτόθι*: 210–239.

Συκουτρής, 1988

Πλάτωνος, *Συμπόσιον*, Κείμενον, μετάφρασις και ερμηνεία υπό Ιωάννου Συκουτρή (1934), Βιβλιοπωλείον της “Εστίας”, “Ελληνική Βιβλιοθήκη”, Αθήνα: 7*–255*.

Συκουτρής, 1991

“Εισαγωγή”, στο Αριστοτέλους, *Περί Ποιητικής*, μετάφρασις υπό Σίμου Μενάρδου, Εισαγωγή, κείμενον και ερμηνεία υπό Ι. Συκουτρή (1937), Βιβλιοπωλείον της “Εστίας”, “Ελληνική Βιβλιοθήκη”, Αθήνα 1991:15*–148*.

Τσάτσος, 1982

Κωνσταντίνος Τσάτσος, “Ο πνευματικός άνθρωπος”, στο *Μελέται και Άρθρα*, ό.π. παρ.: 33–42.